

ראש יהודי

הנוטרים 7 ירושלים 02-6791122 93262
rosh@rosh-yehudi.co.il www.rosh-yehudi.org

סיוון התשס"ח

מפגש הפרשה
שעור פרשת השבוע אצלכם בבית

בס"ד

"עולם חסד יבנה" - שיעור במגילת רות לחג השבועות

4. מגילת רות פרק ב', פס ג'
"ותלך נתבוא ותלקט בשדה, אחרי הקצרים; **ויקר מקנה--**
חלקת השדה לבעז, אשר ממשפחת אלימלך."

וכן המפגש של בועז עם הגואל בשער העיר מתואר כפגישה מקרית:

5. מגילת רות פרק ד', פס א'
"ובעז עלה השער, וישב שם, **והנה הגאל עבר** אשר דבר-בעז, ויאמר סוכה שבה-פה פלני אלמני; ויגר, וישב."

ראוי להדגיש שלמרות שהמגילה אינה מייחסת את ההתרחשויות לקב"ה, הדמויות במגילה ובעיקר נעמי מיחסות אירועים לקב"ה, כגון:

6. נעמי וכלותיה מיחסות אירועים לקב"ה
"... כי שמעה, בשדה מואב-כי-פקד יהנה את-עמו, לתת להם לחם."

"... אל בנותי, כי-מר-לי מאד מכם--כי-יצאה בי, יד-יהנה."
"ותאמר אליהן, אל-תקראנה לי נעמי: קראנ לי מרא, כי-המר שדי לי מאד."
"אני מלאה חלקתי, וריקם השיבני יהנה; למה תקראנה לי, נעמי, ויהנה ענה בי, ושדי הרע לי."
"ותאמר נעמי לכלתה, ברוך הוא ליהנה, אשר לא-עזב חסדו, את-חיים ואת-המתים..."
"ותאמרנה הנשים, אל-נעמי, ברוך יהנה, אשר לא השבית לך גאל היום; ויקרא שמו, בישראל."

אבל הדבר בעיקר מלמד על אמונתם העמוקה של דמויות המגילה ובעיקר נעמי בהשגחה:

כלומר ישנה במגילה תופעה חריגה מאוד במקרא, שאינו נוטה, לרוב, לייחס אירועים ליד המקרה.

(הערה: אמנם מצאנו חריגה מפורסמת מכלל זה - הלוא היא **מגילת אסתר**, שבה אין שם ה' מוזכר כלל. אלא ששם התופעה מובנת, שהרי מדובר בתקופת בית שני, כשאין נבואה בישראל, ואדרבה - מטרת המגילה היא להראות את ההנהגה הנסתרת האופיינית לתקופה זו, כמו שאומר המדרש "אסתר מן התורה מנין שנאמר "ואנכי אסתר אסתר פני ביום ההוא").

השאלה הזאת רק מחריפה כאשר אנו זוכרים שמגילת רות

המנהג לקרוא את מגילת רות לחג השבועות מופיע במהרי"ל בהלכות שבועות, והוא כותב:

1. המהרי"ל בהלכות שבועות
"מגילת רות אומרים ביום שני וכל אחד מברך לפניו על מקרא מגילה...".

אחת השאלות המרכזיות לגבי המגילה היא מטרת כתיבתה, או במילים אחרות מה היא באה ללמדנו. שאלה זו כבר מופיעה במדרש רות רבה (ב, טו) בו נאמר:

2. מדרש רות רבה ב, טו
"אמר ר' זעירא: מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה?
ללמד כמה שכו טוב לגומלי חסדים."

בשיעור זה ברצוננו להתמקד ב**חסד** המתואר במגילה שהוא על פי דעתו של רבי זעירא במדרש המסר המרכזי שלה.

א. התערבות הקב"ה בסיפור המגילה

השאלה שמעלה המדרש שהבאנו לעיל נובעת בעיקר משתי סיבות:

א. מקובלנו, כי ספרי המקרא מבקשים להצביע על מעורבותו של הקב"ה בעולמו. נקודת המוצא העקבית והחד-משמעית בכל ספרי המקרא היא, שאין מאורע שאינו נובע מרצון האל. על רקע זה, בולטת החריגה במגילת רות שבה סיפור העלילה המופלא, הוא כולו פועל יוצא של מעשי בני אדם, ללא כל מעורבות ישירה של הקב"ה - לא בדיבור, ולא במעשה.

למען הדיוק, בכל מגילת רות ההריון של רות מיוחס לקב"ה, כפי שאומר הכתוב:

3. רות ד', פס' יג'
"ויתן ה' לה הריון ותלד בן".

ואמנם המדרש שם לב ללשון יחידנית זאת שאינה נמצאת עוד בשום מקום אחר במקרא (בד"כ הלשון היא "ותהר"):

3. מדרש רבה ז' ו'
"אמר רבי אליעזר: בועז עשה את שלו, ורות עשתה את שלה, ונעמי עשתה את שלה, אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי".

יתרה מזאת, אפילו אירוע שניתן היה לראותו כאירוע נסי - בואה של רות דווקא לשדה של בועז, בדיוק ביום שבועז מבקר בשדה - מתארת המגילה כ:

אמנם חטאם של אלימלך ומשפחתו אינו מפורש אך העונש מפורש:

12. מגילת רות פרק א' פסוקים ג'-ה'

"וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ, אִישׁ נָעֲמִי; וַתִּשָּׂאֵר הִיא, וְשְׁנֵי בָנֶיהָ. וַיֵּשְׂאוּ לָהֶם, נָשִׁים מְאֻבּוֹת--שָׁם הָאֲחֻת עֶרְפָּה, וְשָׁם הַשְּׁנִית רות; וַיֵּשְׁבוּ שָׁם, כְּעֶשֶׂר שָׁנִים. וַיָּמָתוּ גַם-שְׁנֵיהֶם, מִחֲלוֹן וְכִלְיוֹן; וַתִּשָּׂאֵר, הָאִשָּׁה, מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ, וּמֵאִישָׁהּ."

כלומר אלימלך ובניו מתים, ואשתו זקנה ולא תוכל עוד ללדת, ומשמעות הסיפור - הכרתת המשפחה מארץ החיים. (למעשה זה תיאור של עונש "כרת בידי שמים").

כפי שאמרנו, המגילה לא מפרטת את חטאו, לבד מירידתו מן הארץ בשנת רעב, וחז"ל אומרים:

13. מדרש רבה רות פרשה א' פסקא ד'

למה נענש אלימלך ע"י שהפיל לבן של ישראל עליהם לבוליטין שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת והוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון כיון שבאת שנת בצורת יצתה לה שפחתו מעילת בסידקי וקופתה בידה והיו בני המדינה אומרים זהו שהיינו בטוחים עליו שאם תבא בצורת הוא יכול לפרנס אותנו עשר שנים והרי שפחתו עומדת בסידקי וקופתה בידה. כך אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור וכשבאו שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו עמד וברח לו מפניהם הה"ד וילך איש מבית לחם יהודה:

אך לכאורה, זה אינו הסבר מספק לעונש כה חמור, וכן לעובדה שכאשר נעמי חוזרת משדה מואב ישנה התעלמות מוחלטת ממנה, כולל של בועז שכפי שנראה בהמשך הוא איש חסד גדול.

נראה שנוכל ללמוד על מהות החטא מההקשר ההיסטורי.

ד. הדמיון בין אלימלך ולוט – שושלת מואב (רות)

סיפורה של רות המואביה (והיא מכונה כך במגילה שבע פעמים, ומתוך ברכת הנשים לנעמי "אשר היא טובה לך משבעה בנים" משמע שמספר זה של שבעה הוא בעל חשיבות) מחבר אותנו לראשיתו של מואב החל מלוט.

סיפורו של לוט דומה לסיפורו של אלימלך – (בשנות רעב) כאשר אין די מרעה בארץ למקנה לוט ומקנה אברהם, יורד לוט מן הארץ, הוא נוסע מזרחה אל סדום, שנמצאת כנראה מזרחית לירדן, ואם כן הוא נוסע אל מחוץ לארץ ישראל, כמו שנאמר בבראשית:

14. בראשית פרק י"ג פסוקים י"א-י"ג

יא וַיִּבְחַר-לוֹ לוֹט, אֶת-כָּל-כַּפְר תִּיבְרָן, וַיֵּסַע לוֹט, מִקְדָּשׁ; וַיִּפְרְדוּ, אִישׁ מֵעַל אֶחָיו.

יב אַבְרָם, יָשָׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן; וְלוֹט, יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר, וַיֵּאָחֵל, עַד-קֵדָם.

יג וְאֶנְשֵׁי קֵדָם, כְּעִים וְחִטָּאִים, לִיהֵנָּה, מֵאֵד.

מיקומה של סדום אינו ודאי, אך העיר צוער, אחת מערי סדום בה השתכן לוט לאחר ההפיכה, מופיעה לנו בירמיהו, נבואה על מואב:

מתרחשת "בימי שפוט השופטים", ואין לנו תקופה כתקופת השופטים, המבליטה באופן ישיר כל-כך את השגחתו של הקב"ה, המעניש את ישראל כשהם חוטאים, והמושעים כשהם שבים אליו.

ב. המגילה מתמקדת בגלגוליה של משפחה אחת בישראל

ב. סיפור המגילה מתמקד כולו בגלגוליה של משפחה אחת בישראל, והוא מתעלם לחלוטין ממצבו של עם ישראל באותה תקופה. ואפשר אפילו לאמר שהמגילה מתעלמת באופן מופנן מן המתרחש בעם ישראל. לדוגמא:

7. מגילת רות פרק א'

כאשר המגילה פותחת בתיאור

(א) "ויהי רעב בארץ"

לא ברור מה הרקע לכך? מה היה החטא שהביא לכך?

כמו כן כאשר המגילה מתארת ש

(ו) "כי פקד ה' את עמו"

לא ברור בעקבות מה?

אמנם הסיפור מסתיים בהולדת דוד

8. מגילת רות פרק ד' פס י"ז

"ותקראנה לו השכנות שם לאמר, ילד-בן לנעמי; ותקראנה שמו עובד, הוא אבי-ישי אבי דוד"

ויש מן הראשונים שסברו שתכלית המגילה לספר יחוסו של דוד, כפי שנאמר בזהר חדש:

9. זוהר חדש א' ד'

"אמר רבי יוסי בן קסמא, תמה אני אם מגילה זו לא באה אלא ליחס זרע של דוד. רבי אליעזר ברבי יוסף אמר: להודיע זרע דוד שהוא כסף צרוף".

וכן חלק מן המפרשים הסבירו את המנהג לקרוא את רות בשבועות במסורת שדוד המלך נולד ונפטר בשבועות, כפי שכתב בעל בכור שור:

10. בעל בכור שור על בבא בתרא דף י"ג עמ ב'

"לפי שבשבועות מת דוד המלך, והקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, ואם כן נולד גם כן בשבועות, ולכן קורין מגילת רות ליחס את דוד ביום לידתו".

אך לא ברור מדוע היה חשוב לתאר את הדרמה שקדמה להולדת סבו, בפרט שבספר שמואל אין כל תיאור של לידתו של דוד עצמו. וכמו כן ניתן לשאול מה ראה בעל המגילה להדגיש את העובדה שדוד מלך ישראל, מתיחס לאשה, שמוצאה מעם שעליו נאמר:

11. דברים פרק כ"ג פסוקים ד'-ז'

"לא יבואו בקהל ה' עד עולם ... לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם"

בשביל לענות על שאלות אלו נתחיל להתבונן לעומק בסיפור המגילה:

ג. הטרגדיה של משפחת אלימלך

המגילה פותחת בתיאור סיפור צרותיה של משפחת אלימלך (שהוא כנראה איש חשוב בבית לחם, מתוך כך שנאמר "וילך איש מבית לחם יהודה" ו"איש" בהרבה מקראות הוא כינוי לאיש גדול וחשוב או עשיר).

15. ירמיהו מ"ח

הלהן תענגנה, לבלתי היות לאיש; אל בנתי, כי-מר-לי מאד
מכם--כי-יצאה בי, יד-הנה.

ה. הדמיון בין אלימלך ליהודה – שושלת יהודה (בועז)

כמו כן מקשרת המגילה את סיפורם של נעמי, רות ובוועז
למשפחת יהודה ולמעשה תמר:

21. מגילת רות פרק ז' פס' י"ב

"ויהי ביתך בבית פנץ, אשר-ילדה תמר ליהודה--מן-הזרע,
אשר יתן יהנה לך, מן-הנערה, הזאת."

וראו לשים לב שהאיזכור של מעשה תמר הוא לכאורה
מיותר, וכן הברכה בביתו של פנץ היא תמוהה, כי לא מצאנו
במקום אחר במקרא ברכה בשמו?
אלא, על-כורחנו כותב המגילה רצה ליצור זיקה בין המגילה
לבין סיפור יהודה ותמר.

זיקה זאת מתבררת כאשר משווים את מעשה יהודה ותמר
לסיפור המגילה.

אם נתבונן בשני הסיפורים, נראה דמיון בין המעשה ועונשו
אצל אלימלך ואצל יהודה.

יהודה אמנם אינו עוזב את גבולות ארץ ישראל, אבל לאחר
מכירת יוסף הוא למעשה עוזב את בית יעקב ששוכן בחברון
ויורד לעדולם שבשפלת יהודה:

22. בראשית, פרק ל"ח

א וַיְהִי פַעַת הַהוּא, וַיֵּכַד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו; וַיֵּט עַד-אִישׁ
עַדְלָמִי, וַיִּשְׁמוּ חֵיכָה.

הרב מדרן מסביר שאין מדובר כאן רק במעבר דירה פיזי אלא
גם התרחקות מבית יעקב, שמתבטאת בנישואים עם אשה
כנענית, כמו שנאמר:

ב וַיֵּרָא-שֵׁם יְהוּדָה בֶּת-אִישׁ פְּנַעְנִי, וַיִּשְׁמוּ שׁוּעַ; וַיִּקְחָהּ, וַיָּבֵא
אֵלָיָהּ.

הרב מדרן גם מסביר שגם אם נאמר שיהודה אינו עוזב רוחנית
את בית יעקב, הרי שהוא עושה זאת ליוסף.

במכירת יוסף שהיוזם שלה הוא יהודה, גורם יהודה ליוסף
לעזוב את בית יעקב אביו ואת תרבות בית יעקב, מתוך כוונה
שהוא יטמע בתוך תרבות עם זר, ובמטרה להרחיקו הן פיזית
והן רוחנית מבית יעקב.

גם העונש הבא על יהודה בשל כך דומה לעונשם של לוט
ואלימלך.

האשה שנושא יהודה מתה, מתים שני בנים, ועל פי דעתו בנו
השלישי אינו יכול ליבם את כלתו:

23. בראשית ל"ח

א וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה, לְעַר בְּכוֹרוֹ; וַיִּשְׁמָהּ, תָמָר.

ב וַיְהִי, עַר בְּכוֹר יְהוּדָה--כַּעַ, בְּעֵינֵי יְהוָה; וַיִּמְתְּהוּ, יְהוָה.

ג וַיֵּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן, בֵּא אֵל-אִשְׁתְּ אַחִיךָ וַיְבִם אֹתָהּ; וְהָקַם
זָרַע, לְאַחִיךָ.

(לא) על פן על מואב איליל ולמואב פלה אזעק אל אנשי קיר
חרש יהנה: (לד) מזעקת חשבון עד אלעלה עד יהץ נתנו קולם
מצער עד חרנים עגלת שלשיה פי גם מי נמרים למשמות יהיו:

ואם כן לוט נטש את בית אברהם לארץ שנודעה אחר כך
כארץ מואב.

משמעות צעד זה של לוט אינה רק יציאה גיאוגרפית מישראל,
אלא יציאה תרבותית ודתית, מעם א-לוקי אברהם לעם זר,
מדרך אברהם שהיא "דרך ה' של צדקה ומשפט" אל דרך
סדום שמבטאת את ההיפך הגמור וכמו שמביא רש"י בשם
מדרש אגדה:

16. רש"י על הפסוק "ויסע לוט מקדם"

"ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי
לא באברם ולא באלהיו"

אלימלך חוזר לימים על אותו המעשה, ואין ספק שמשמעות
מעשהו אינו רק מעבר גיאוגרפי, אלא כמו שאמרו חז"ל: "כל
הדר בחוץ לארץ כמי שאין לו א-לוק".

17. רש"י על בראשית י"ז

(ח) לאחוזת עולם - ושם אהיה לכם לאלהים אבל (בר ישראל)
"הדר בחוצה לארץ כמו שאין לו א-לוק".

בניו של אלימלך נושאים נשים נוכריות, (כדעת רש"י וחז"ל
בניגוד לאבן עזרא), הוא משתקע בתרבות הנכרית, ובעצם
הוא עוזב את אברהם וא-לוקיו ודבק בתרבות מואב.

זה יכול להסביר את העונש הגדול שגם בו יש קווי דמיון בין
לוט ואלימלך.

לוט נענש בכך שאשתו מתה, חתניו ובנותיו הנשואות נספו אף
הם, והוא נשאר כאיש זקן עם בנות שלא יכולות להינשא,
ומשמעות העניין הוא אבדן המשפחה, שבנותיו מפרשות
כאובדן העולם:

18. בראשית י"ט

ל וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעַר וַיֵּשֶׁב בְּהַר, וַיִּשְׁתִּי בְנֹתָיו עִמּוֹ, כִּי רָא, לְשָׂבַת
בְּצוּעַר;

וַיִּשָּׁב, בְּמַעְרָה--הוּא, וַיִּשְׁתִּי בְנֹתָיו.

לא וַתֵּאמֶר הַבְּכִיָּה אֶל-הַצְּעִירָה, אֲבִינוּ זָקֵן; וַאִישׁ אֵין בְּאַרְץ
לְבוֹא עֲלֵינוּ, כְּדָרְךָ כָּל-הָאַרְץ.

כלוט כן אלימלך. הוא ובניו מתו, ונותרה אשתו הזקנה שאינה
ראויה ללדת יותר, ושתי כלות, שאינם יכולות להנשא,
ולהמשיך את משפחת אלימלך, כמו שאומרת נעמי:

20. מגילת רות פרק א'

יא וַתֵּאמֶר נְעֻמִי שְׁבִנָּה בְנֹתִי, לְמַה תִּלְכְּנָה עִמִּי: הַעוֹד-לִי בָּנִים
בְּמַעֲי, וְהָיוּ לָכֶם לְאִנְשִׁים. יב שְׁבִנָּה בְנֹתִי לָכֶן, כִּי זָקַנְתִּי
מהיות לאיש: כִּי אֲמַרְתִּי, יֵשׁ-לִי תְקוּנָה--גַּם הֵייתִי הַלְּיָלָה
לְאִישׁ, וְגַם יִלְדְתִי בָּנִים. יג הִלְהֹן תִּשְׁבְּרִנָּה, עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ,

ט וַיַּדַע אֲוֹנָן, כִּי לֹא לוֹ יְהִיָּה הַזֶּרַע; וַיְהִיָּה אִם-בָּא אֶל-אִשְׁתּוֹ אַחִיו, וְשָׁחַת אֶרְצָהּ, לְבִלְתִּי יָתוּ-זָרַע, לְאַחִיו. **י** וַיִּרַע בְּעֵינָיו יְהוָה, אֲשֶׁר עָשָׂה; וַיָּמָת, גַּם-אֹתוֹ. **יא** וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתֹמֵר כְּלָתוֹ שְׁבִי אֲלֵמְנָה בֵּית-אֲבִיךָ, עַד-יִגְדַּל שְׁלָחַ בְּנֵי--כִּי אָמַר, פֶּן-יָמוּת גַּם-הוּא כְּאַחִיו; וַתֵּלֶךְ תֹּמֵר, וַתֵּשֶׁב בֵּית אֲבִיהָ.

כלומר מצבו של יהודה לאחר מות שני בניו ולפני מעשה תמר הוא שהוא כמעט נשאר בלא המשך וזכר.

בשלושת המקרים אנו רואים מעין עונש "כרת בידי שמים" שהקב"ה מביא על האדם בעקבות עזיבת א"י, והשתקעות בתרבות נוכרית.

(הערה: הן שמותיהם של בני יהודה ער ואונן, והן שמותינם של בני אלימלך מחלון וכליון רומזים לפורענות. ואם נשים לב כליון שנשא את עורפה אכן כלה ולא היה לו זכר ושם, בעוד שמחלון שנשא את רות, הרי שהיה בו מעין "מחלה" אבל בסופו של דבר זכה ושמו הוקם בישראל, "ביבוס" של רות ע"י בועז כפי שנראה בהמשך)

היבוס כגאולת המשפחה מחורבן
המשותף לשלושת המקרים, שבכל השלושה האובדן למשפחה כמעט וקורה, אך ברגע האחרון נמצא הפתרון, במעין **ייבוס**.

הייבוס בכל שלושת המקרים הוא אם כן הפתרון, אך זהו תמיד ייבוס בלתי שגרתני, אין כאן ייבוס של אח עם אשת אחיו, אלא:

- אב עם בנותיו במקרה של לוט,
- אב עם כלתו במקרה של יהודה,
- אחי האב עם כלת האב במקרה של בעז ורות.

הייבוס הלא שגרתני, המפתיע, הוא זה שמחזיר את המשפחות אל ארץ החיים.

ו. היבוס אצל לוט ובנותיו, והדמיון והשוני בינו ובין היבוס במגילת רות:

אצל לוט היבוס רמוז. פרופסור בנו יעקב ציין, שהלשון שמופיעה בדברי בנות לוט "ואיש אין בארץ לבוא עלינו" היא חריגה, שהרי בכל התורה הלשון הוא לבוא אל, והפעם הנוספת היחידה שמופיעה לשון זו היא בפרשת ייבוס שבה נאמר:

24. דברים כ"ה

ה כִּי-יָשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו, וּמָת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן-אִין-לוֹ--לֹא-תִהְיֶה אִשְׁת-הַמֵּת הַחוּצָה, לְאִישׁ זָר:

יבמה יבא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה.

ו וְהָיָה, הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלַד--יָקוּם, עַל-שֵׁם אַחִיו הַמֵּת; וְלֹא-יִמָּחַ שְׁמוֹ, מִיִּשְׂרָאֵל.

גם עצם הניסיון של בנות לוט להחיות זרע מאביהן, ובכך להקים את שם המשפחה שאבדה, מאד מזכיר יבוס.

ראוי לעמוד בהקשר זה על הדמיון והשוני המהותי בין הסיפור לוט ובנותיו ובין סיפור היבוס במגילה.

ראשית נציג את **קווי הדמיון** בין הסיפורים:

- בשני הסיפורים יש שתי נשים וגבר אחד (לוט ובנותיו, ובמגילה בועז נעמי ורות).
- בשני הסיפורים יש מצוקת זרע והנשים מעונינות לפתור אותה באמצעות הגבר (לוט, ובועז).
- בשני הסיפורים מתים שני בחורים בתחילת הסיפור. בסדום נהרגים חתניו של לוט בהפיכת העיר בעקבות אי רצונם לשמוע בקול מלאכי ה', ובמגילה מתים שני בני נעמי בארץ מואב.
- בשני הסיפורים יש נדודים. לוט יוצא מהעיר ההפוכה ונעמי הולכת לשדה מואב ושבה משם.
- בשני הסיפורים המבוגרת בשתי הנשים היא זו שיוזמת את המפגש הלילי.
- בשני הסיפורים הגבר שותה לפני המפגש הלילי.

אלא שהשוואה זו כל מטרתה היא להצביע על **השוני הגדול שבין הסיפורים**.

- בעוד שבנות לוט עושות זאת בצורה מופקרת מאד (משקות את אביהן ושוכבות אתו בזמן שהוא מחוסר הכרה כך שהוא בכלל לא מרגיש בדבר), מטרתן של רות ונעמי היא להמשיך את קיומה של המשפחה על-ידי נישואים כשרים לגואל.
- בניגוד לבנות לוט שמשקות את אביהן יין רות מחכה עד שישתה בועז מעצמן וגם אז רות לא מנצלת את שתייתו למעשה ביאה כפוי תוך כדי שכרות אלא היא ממתינה לידו עד שיתעורר ואז מרצון מלא ייקח אותה לו לאישה.
- כל מעשיה של רות הם רק בציווי נעמי וזאת בכדי להדגיש את צניעותה וחוסר אנוכיותה של רות. בעוד שביתו הבכירה של לוט פועלות בהפקרות ופריצות, ואף איננה מתביישת לקרוא לבנה בשם מואב- הרומז על אביו של בנה "מואב".

כלומר רות המואביה הבאה מזרעה של בת לוט מהווה מעין תיקון למעשיה של ביתו של לוט, בכך שמעשה היבוס שלה נעשה בצניעות ובאיפוק על פי מצוות חמותה בכדי לקיים את חוקי ישראל.

ז. היבוס במעשה יהודה ותמר, והדמיון והשוני בינו ובין היבוס במגילת רות:

בפרשת מעשה יהודה ותמר מוזכר היבוס במפורש:

25. בראשית פרק ל"ח

ח וַיֹּאמֶר יְהוָה לְאֲוֹנָן, בֹּא אֶל-אִשְׁתּוֹ אַחִיךָ וַיְבַס אֹתָהּ; וְהָקָם זָרַע, לְאַחִיךָ.

ואח"כ כאשר יהודה מכיר בכך שהיה לו לתת לה את שלה בנו, ובכך להקים את שם משפחתו, כמו שנאמר:

כה הוּא מוֹצֵאת, וְהִיא שֹׁלְחָה אֶל-חַמִּיָּה לֵאמֹר, לְאִישׁ אֲשֶׁר-אֵלָה לוֹ, אֲנִכִּי הָיָה;

וַתֹּאמֶר, הֲכֵר-נָא--לְמִי הַחַתָּמֹת וְהַפְתִּילִים וְהַמָּטָה, הָאֵלֶּה.

כו וַיִּכַּר יְהוָה, וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי, כִּי-עַל-כֵּן לֹא-נִתְּתִיהָ, לְשֵׁלַח בְּנֵי; וְלֹא-יָסַף עוֹד, לְדַעְתָּהּ.

- בועז נושא את רות לאישה ורק לאחר מכן הוא בא עליה כפי כל פרטי ההלכה (כמובן מתוך מודעות מלאה ובניגוד ליהודה).

כלומר תמר עצמה מוצגת בספר בראשית באור חיובי, שהרי יהודה אומר "צדקה ממני" (בראשית ל"ח, כו'). אך כאמור עדיין יש פגמים בדרך התנהלותה, ונבאה רות ועל-ידי צניעותה וחסדה מתקנת גם את מעשה תמר שממנה כידוע יצא בועז, ובוועז, מתקן את מעשהו של יהודה

ח. היבום והחסד במגילת רות:

גם במקרה של בעז ורות, היבום אינו יבום קלאסי של אשת האח המת ע"י אחד מאחיו, ולכן גם לא מופיע במגילה הביטוי יבום (אלא הביטוי "גאולה").

הדמיון ליבום הוא בכך שכל מעשיהם של נעמי, רות ובוועז מכוונים ל:

27. מגילת רות פרק ז'

י וגם את-רות המלאכה אשר מחלון קניתי לי לאשה, להקים שם-המת על-נחלתו, ולא-יכרת שם-המת מעם אחיו, ומשער מקומו: עדים אתם, היום.

זוהיא מטרת היבום, כפי שנאמר בפרשת ייבום:

28. דברים פרק כ"ה פס' ו'

"וְהָיָה, הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד--יָקוּם, עַל-שֵׁם אַחִיו הַמֵּת; וְלֹא-יִמָּחַ שְׁמוֹ, מִיִּשְׂרָאֵל."

כמו כן קיים דמיון בין המעשים שנעשו בשער העיר לבין המעשים שיש לעשות בשעת יבום וחליצה, כגון: הדיון בפני זקני העיר, וחליצת הנעל.

מעשי החסד במגילה

ה"יבום" של רות ע"י בועז וגאולת שדה אלימלך ע"י בועז הוא שיאם של מעשי החסד שהמגילה רצופה בהם, ואפשר לאמר שכל עיקרה של המגילה הוא שורת מעשי חסד, המתגלגלים זה מזה על-ידי אנשי חסד:

החסד הראשון:

הוא עצם הישארותן של רות וערפה עם נעמי הגלמודה, לאחר מות בעלה ובניה, כמו שאומרת נעמי לכלותיה כאשר היא מבקשת מהם לחזור לביתם:

29. מגילת רות פרק א' – החסד הראשון

ח וַתֹּאמֶר נְעֻמִי, לְשֵׁתִי כְלִיתִי, לְכֹנֶה שְׁבִנָּה, אִשָּׁה לְבֵית אִמִּי; יַעֲשֶׂה (יַעֲשֶׂה) יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד, כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם-הַמֵּתִים וְעִמָּדִי. ט יִתֵּן יְהוָה, לְכֶם, וּמִצָּאֵן מְנוּחָה, אִשָּׁה בֵּית אִישָׁה; וַתִּשָּׂאֵנָה קוֹלָן וַתִּבְכְּיָנָה.

החסד השני:

הוא כאשר רות, העוזבת את עמה ואת אלוהיה כדי לחיות עם נעמי חמותה בארץ זרה ובסביבה זרה, ללא סיכוי מעשי להקמת משפחה, כפי שאומר בועז לרות בעת פגישתם בשדה:

30. מגילת רות פרק ב' – החסד השני

יא וַיַּעַן בְּעֵז, וַיֹּאמֶר לָהּ--הֲגַד לִי כָל אֲשֶׁר-עָשִׂית אֶת-חַמּוֹתַי, אַחֲרֵי מוֹת אִישִׁי; וַתַּעֲזִיבִי אֶבְיָד וְאִמִּי, וְאָרַץ מוֹלְדֹתַי, וַתֵּלְכִי, אֶל-עַם אֲשֶׁר לֹא-יְדַעַת תְּמוֹל שְׁלֹשׁוֹם.

כמו שאמרנו לעיל יש במגילה זיקה גלויה למעשה יהודה ותמר בברכתם של היושבים בשער לבועז, וכן רשימת הייחוס של דוד בסוף המגילה מתחילה בפרץ.

ההשוואה בין הסיפורים במעשה היבום היא כדלקמן:

- בשני הסיפורים יש ציפייה ליבום מצד הנשים והן אף הצד הפעיל בעניין-תמר מעוניינת בכך ואף פועלת בכדי לבצע את הייבום וגם רות (בהתאם לציווי נעמי) מעוניינת בביצוע הייבום ופועלת להשגתו.
- בשני הסיפורים ישנה העזה מצד האשה, תמר מתחפשת לקדשה, וגם רות באה אל בועז לגורן בלילה שהוא מעשה מאד לא שגרת.
- נושא היבום מופיע במקרא רק בשני הסיפורים הללו ובפרשת הייבום בדברים פרק כ"ה
- בשני הסיפורים הגואל הקרוב יותר לא עונה על הציפיות שתלו בו הנשים-אונן משחית את זרעו" ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו" (בראשית ל"ח, ט). ואצל רות הגואל הקרוב ממאן לגאול אותה "לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי."
- בשני הסיפורים מצליחות הנשים לבסוף להשיג את מבוקשן ברם, בשני הסיפורים הגואל הוא איננו הגואל הטבעי. תמר הרה ליהודה ולא לשלה בנו ורות נשאת לבועז ולא לגואל הקרוב

ניתן לומר שגם במקרה זה מטרת הדמיון היא להצביע על השוני שבין הסיפורים:

- אמנם המעשה של תמר לא נעשה בשכרות כמו מעשה בנות לוט ובכך יש התקדמות מסוימת. אולם עדיין תמר פועלת מתוך שיקולים אנוכיים, ולשם השגת מטרותיה היא פועלת בעורמה כך שכאשר יהודה בא עליה הוא כלל אינו יודע מי היא והוא בא עליה ביאת זנות, כך שגם מעשה זה עדיין לוקה בפריצות
- גם יהודה פועל ממניעים אנוכיים ובמקום לבחור בדרך החסד ולדאוג לתמר ולהבין שבניו הם אלו שחטאו יהודה מעדיף לפעול בצורה אנוכית ולמנוע מתמר את שלה בנו.

הניגוד לרות נובע מאליו:

רות לא פועלת ממניעים אנוכיים אלא מתוך בחירה בדרך החסד, כפי שאומר לה בועז:

26. מגילת רות פרק ג'

" וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה בְּתֵי הַיְטִיבַת חֶסֶדְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי לָקֶחַת אַחֲרַי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׁיר: (וכפי שנראה בהמשך)

- רות עושה הכל כדי לגמול חסד עם המתים ולהקים להם שם
- רות עושה את כל מעשיה לפי ציווי נעמי, ובצניעות
- בועז גואל את רות רק לאחר שנתן לגואל הקרוב זכות קדימה,

יב ישלם יהנה, פעלך; ויהי משכרתך שלמה, מעם יהנה אלהי ישראל, אשר-באת, לחסות תחת-כנפיו.

וזהו, כנראה, "ח ס ד ד... הראשון", שהזכיר בועז בדבריו בגורן:

31. מגילת וות פרק ג'

(י) ויאמר ברוכה את ליהנה בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר:

גם הלשון שבה משתמשת רות בהצהרת הנאמנות שלה לנעמי, ולעם ישראל:

32. מגילת וות פרק א'

טז ותיאמר רות אל-תפגעני-בי, לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אלני--עמך עמי, ואלהיך אלהי. יז באשר תמותי אמות, ושם אקבר; כה יעשה יהנה לי, וכה יוסיף--כי המות, יפריד ביני ובינך.

מעידה שרות יודעת ומבינה את הקשיים העומדים בפניה בבית לחם, כפי שמעיר פרופ' יאיר זקוביץ ש"לינה" היא שנתו של הנווד שאין לו בית משלו (כפי שאפשר לראות בבראשית ל"ב בבריחתו של יעקב, ובשופטים י"ט בסיפור פלגש בגבעה), ועל אף זאת בוחרת לדבק בנעמי ובעם ישראל.

החסד השלישי:

הוא באופן בו בועז מקבל את רות בשדהו במאור פנים, ונותן לה ללקט ביד נדיבה המביאה את נעמי לברכו כאשר רות מספרת לה את שהתרחש בשדה באותו יום:

33. מגילת וות פרק ב' - החסד השלישי

כ ותיאמר נעמי לכלתה, ברוך הוא ליהנה, אשר לא-עזב חסדו, את-החיים ואת-המתים; ותיאמר לה נעמי, קרוב לנו האיש--מגאלנו, הוא.

(הערה: המפרשים נחלקו למי הכוונה באמירה "אשר לא עזב חסדו" לדעת רש"י הכוונה היא לקב"ה, ולדעת האבן העזרא (הכוונה היא לבעז).

מעשה החסד של בועז בשדה בולט על רקע היחס של ה"נער על הקוצרים" לרות.

ה"נער על הקוצרים" שהוא למעשה מנהל העבודה של בועז בשדה מתיחס לרות בקרירות עם רמיזות שליליות כאשר הוא מתאר אותה לבעז כ:

34. מגילת וות פרק ב'

ו ויעז, הנער הנצב על-הקוצרים--ויאמר: נערה מואביה היא, השבה עם-נעמי משדי מואב.

ז ותיאמר, אלקטה-נא ואספתי בעמרים, אחרי, הקוצרים; ותבוא ותעמוד, מאז הבקר ועד-עתה--זה שבתה הבית, מעט.

ראשית הוא מכנה אותה "נערה מואביה" ומדגיש את מוצאה, כמו כן איסוף העומרים אינו על פי ההלכה כי אנו מדברים כאן על מצות לקט של שיבולים ולא שכתה של עומרים.

אם נשוה זאת לדברי רות לנעמי בתחילת הפרק בה היא מתארת לנעמי את מטרותיה:

35. מגילת וות פרק ב'

ב ותיאמר רות המואביה אל-נעמי, אלקה-נא השדה ואלקטה בשבילים--אחר, אשר אמצא-חן בעיניו; ותיאמר לה, לכי בתי.

כלומר בעוד שרות מדברת על לקט שיבולים על פי ההלכה הנער מתאר זאת כאיסוף עומרים שאינו על פי ההלכה, וגם יתכן שתיאור החריצות שלה הוא ביטוי בפי הנער לאיסוף המאסיבי שלה.

בניגוד לנער, בועז שובר את כל כללי המעמד (שעל פיו רות היא בתחתית המעמד) ופונה ישירות לרות ועוד בביטוי מלא חיבה כ"בתי"

36. מגילת וות פרק ב'

ח ותיאמר בעז אל-רות הלוא שמעת בתי, אל-תלכי ללקט בשדה אחר, וגם לא תעבורי, מזה; וכה תדבקין, עם-נערתך.

החסד הרביעי:

בא מצידה של נעמי הרוצה לגמול חסד עם כלתה, כמו שהיא אומרת לה:

37. מגילת וות פרק ג' פס' א' - החסד הרביעי

"ותיאמר לה, נעמי חמותה: בתי, הלא אבקש-לך מנוח אשר ייטב-לך."

כלומר לאחר שכלה הקציר ובעז לא הודיע או רמז על כוונתו לקחת את רות, מחליטה נעמי לשלח את רות אליו, ועל כן היא יוזמת את המפגש בין בועז ורות בגורן, המוביל לנישואיהם. וכפי שאומר הכתוב המניע של נעמי הוא להיטיב עם רות ולמצוא לה מנוח.

החסד החמישי:

הוא הסכמתה של רות להינשא לבעז, המבוגר ממנה שנים הרבה.

הסכמה זאת נתפסת אף היא בעיני בועז כחסד כפי שאומר בועז לרות אחרי שהיא מבקשת ממנו לשאת אותה לאשה על מנת לגאול את שם המת:

38. מגילת וות פרק ג' פס' י' - החסד החמישי

"ותיאמר, ברוכה את ליהנה בתי--היטבת חסדך האחרון, מן-הראשון: לבלתי-לכת, אחרי הבחורים--אם-דל, ואם-עשיר."

החסד הששי:

הוא נכונותו של בועז לשאת את רות, ודבר זה בולט על רקע סירובו של הגואל לשאת את רות.

כזכור בתחילת הדו שיח המתנהל בשער העיר מציע בועז לגואל לגאול את שדה אלימלך:

39. מגילת וות פרק ד' - החסד השישי

א ובעז עלה השער, וישב שם, והנה הגאל עבר אשר דבר-בעז, ויאמר סוּרָה שָׁבָה-פֶּה פְּלִנִי אֶלְמִנִי; וְיָסֵר, וְיָשֵׁב.

ב ויקח עֶשְׂרָה אֲנָשִׁים, מִזְקִנֵי הָעִיר--וַיֹּאמֶר שָׁבוּ-פֶה; וַיֵּשְׁבוּ. ג וַיֹּאמֶר, לְגֹאֵל, חֲלֹקֶת הַשָּׂדֶה, אֲשֶׁר לְאַחֵינוּ לְאֵלִימֶלֶךְ: מִקְרָה נְעָמִי, הַשָּׁבָה מִשָּׂדֶה מוֹאֵב.

ד וְאֵנִי אִמְרָתִי אֲגַלֶּה אֲזַנְךָ לְאָמֹר, קִנְיָה נָגַד הַיְשָׁבִים וְנָגַד זְקִנֵי עַמִּי--אִם-תִּגְאָל גָּאֵל, וְאִם-לֹא יִגְאֹל הַגִּידָה לִּי וְאֲדַע (וְאֲדַע) כִּי אֵין זֹלָתְךָ לְגֹאֹל וְאִנְכִי אֲחֲרֶיךָ; וַיֹּאמֶר, אֲנִכִּי אֲגָאֵל.

לא ייתכן, כביכול, שבעלת חסד כרות, לא תגיע אל שדהו של בועז, איש החסד, בדיוק ביום שבו הגיע הוא לשדה. כלומר התאור "ניקר מקרה", הוא דרכה של המגילה לומר שה' כביכול היה "חייב" להובילה לשם וזוהי לא התערבות אלוקית רגילה הנעשית ביוזמת ה'.

לא ייתכן שהגואל לא יעבור ליד שער העיר ברגע שבועז ינסה לסיים את מעגל החסד: "והנה הגאל עבר אֲשֶׁר דָּבַר-בְּעֹז". זהו כוחו של החסד.

כל מעשיהם של נעמי, בועז ורות, ויתר האנשים הטובים באמצע הדרך, זועקים מאליהם: "עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ספרי דברים, כ"ו, טו). אין לו לקב"ה אלא להשקיף ממעון קדשו, ולהשלים את המלאכה: "ויתן ה' לה הריון ותלד בן" (ד', יג), שממנו נולד דוד המלך, ומזרעו יצא מלך המשיח במהרה בימינו.

40. מגילת רות פרק ד'

(יג) וַיִּקַּח בְּעֹז אֶת רֹת וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּבֵא אֶלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הַרְיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן:
(יא) וַתִּקְרָאנָהּ לוֹ הַשְּׂכֵנֹת שֵׁם לְאִמֹר יָלַד בֵּן לְנַעֲמִי וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יֵשׁי אָבִי דָּוִד:
(יח) וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פְּרֹץ פְּרֹץ הוֹלִיד אֶת חֲצִרֹן:
(יט) וְחֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת רֵם וְרֵם הוֹלִיד אֶת עֲמִינָדָב:
(כ) וְעֲמִינָדָב הוֹלִיד אֶת נַחֲשׁוֹן וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת שְׁלֹמֹה:
(כא) וְשְׁלֹמֹן הוֹלִיד אֶת בְּעֹז וּבְעֹז הוֹלִיד אֶת עוֹבֵד:
(כב) וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת יֵשׁי וְיֵשׁי הוֹלִיד אֶת דָּוִד:

זהו אולי עומקו של המדרש בו פתחנו:

מדרש רבה ז' ו'

"אמר רבי אליעזר: בועז עשה את שלו, ורות עשתה את שלה, ונעמי עשתה את שלה, אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי".

הרב אילון מוסיף כי זוהי הסיבה שאנו קוראים את מגילת רות ביום בו אנו קוראים את עשרת הדיברות. "אי אפשר לקרא את עשרת הדיברות, בלי מגילת רות". מהותה של היהדות היא בעשית חסד של "ועשית הישר והטוב" – לפני משורת הדין של עשרת הדיברות.

ואז "עולם חסד יבנה".

ה וַיֵּאמֶר בְּעֹז, בְּיוֹם-קִנּוּתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נְעָמִי; וּמֵאֵת רֹת הַמּוֹצֵאנָה אֲשֶׁת-הַמֵּת, קִנִּיתִי (קִנִּיתָ)--לְהַקִּים שָׁם-הַמֵּת, עַל-נַחְלָתוֹ.
ו וַיֵּאמֶר הַגָּאֵל, לֹא אוֹכַל לְגֹאֵל-לִי--פֶּן-אֲשַׁחִית, אֶת-נַחְלָתִי; גָּאֵל-לְךָ אֶתָּה גְּאֻלְתִּי, כִּי לֹא-אוֹכַל לְגָאֵל.

כלומר תחילה הגואל מסכים לגאול את חלקת השדה, אך כאשר הוא מבין שגאולת השדה כרוכה בנשיאת רות לאשה הוא מסרב בנימוק "לא אוכל לגאול-לי פן אשחית את נחלתי" (ד', ו).

חשוב להדגיש שההתנהגות של הגואל היא התנהגות נורמטיבית, הוא אינו רוצה לסבך את משפחתו בנישואים בעייתיים אם אשה בעלת מוצא בעייתי וגירר בעייתי (כפי שאומר המדרש במספר מקומות שההלכה "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" היתה שנויה במחלוקת באותו הדור ובדורות הבאים).

כלומר הוא אינו רואה את מעלתה המיוחדת של רות, אלא מסתכל עליה בראיה סטראוטיפית של "נערה מואבית". לעומתו בועז בוחר בחסד שהוא נתינה מעבר לשורת הדין ומסוגל לראות את מידת החסד המיוחדת של רות.

מעבר לחסד ההדדי של רות ובעוז, עצם נישואיהם של בועז ורות מהווים גמילות חסד כלפי המתים, שכן כל המושג - "להקים שם המת על נחלתו" (ד', ה) מתקשר לעניין הייבום, המהווה גמילות חסד כלפי האח המת, שלא השאיר אחריו זרע ושם.

ייתכן, שלכך רמזה נעמי בדבריה לרות - "ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים".

ראוי לציין גם שמעבר לתיקון שב"יבום" של בועז ורות למעשי ה"יבום" של בנות לוט ושל יהודה ותמר כפי שהסברנו לעיל, הרי שמעשי החסד הרבים של רות מהווים גם תיקון גם לחטא בני מואב "על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים" (דברים כ"ג, ה), כלומר חטא זה של צרות עין מוצא גם הוא את תיקונו בחסדה המתפשט של רות.

לסיכום:

המגילה מדגישה כי בכוח מעשי החסד העולם כביכול חי ו לבוא על תיקונו.

